

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Тыва

Управление образования администрации городского округа г. Ак-Довурака

МБОУ СОШ №1 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО

педагогическим советом
школы

Протокол №1

от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам. по УВР

Авыр-оол А.Н. Авыр-оол А.Н.

«31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

Сооржак Б.Д. Сооржак Б.Д.

Приказ №117

от «01» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

курса внеурочной деятельности «Төрээн дылым»

для обучающихся 2-4 классов

г. Ак-Довурак 2023

Тайылбыр бижик

1-ги класстың «Төөрөөн дылым» деп ажилчын программаны дараазында нормативтиг болгаш өөредилге-методиктиг документиленге даянып тургускан:

- 1) Эге ниити билиг ооредилгезенин федералдыг куруненин ооредилге стандарттарынга (06.10.2009 ч № 373)
- 2) «Өөредилгени төрөөн (тыва) дыл кырынга алып аргалыг өөредилге албан черлеринин даңзызы» деп өөредилге болгаш эртем яамызының 2021 чылдың август 13-те 955-д дугаарлыг ундурген дужаалынга;
- 3) Э.Д.Ондарнын, Н.Ч.Дамбанын, А.К. Ойдан-оолдун 2008 чылда ундургени «Эге школанын тыва дыл программазынга»;
- 4) Моген-Бурен ортумак школазынын 2021-2022 чылдын 1-4 класстарга тургускан ооредилге планынга;
- 5) Моген-Бурен ортумак школазынын ажилчын программа дугайында саавырынга (Дужаал 25.08.2021 ч № 91/1)

Тыва дыл – аныяк бижиктиг дылдарның бирээзи. Тыва дылды башкылаашкынын шынарын бедидиринче башкыларга кол сорулга салдынган. Келир уенин салгакчылырын торөөн дылынга ынак, ону унелеп билир кылдыр ооредир, кижизидер. А ону канчаар боттандыраы башкыларнын чогаадыкчы чоруундан, кичээлге янзы-буру аргалар, методтарны ажыглаарындан хамааржыр. Кичээлдер уругларга солун, чаа чуулдерни берип, кичээнгеин хаара тудуп турар. Амгы үеде ооң янзы-бүрү талаларын шинчилээр ажилдарны чүгле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, аңаа өөреникчилер шичилел ажилдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

«Төөрөөн дылым» деп программаны тургузарда орус дылдын «Занимательная грамматика», «Занимательный русский язык» деп программаларны ооренип коргеш, анаа даянып тыва дылга ажыглап болгу дег чуулдерге ундезилеп уннер, ужуктер, состер–биле оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, кроссворд, ребустарны тургускаш ажыглаарга оореникчилернин угаап бодаары, состерни шын бижири, бижик демдектерин сагыры база дыл талазы-биле билии быжыгып ханылаарынга салдарлыг .

Оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, ребустарны, кроссвордтарны, состер, ужуктер, уннер-биле ажилдарны методика ёзугаар кажан ажыглап болурун мынчаар сумелеп турар:

1. Теманы ооренип дооскаш, уругларнын билиин хынаар сорулга-биле чорудар.

2.Туннел болгаш катаптаашкын кичээлдернин онаалгаларынга оюннар дузазы-биле хынаары.

3.Кичээлден дашкаар ажил-чорудулганы кыска уе дургузунда ажыглаар мергежилгелерни башкы уругларнын хар-назынын аайы–биле дууштур, бодунуу-биле таарыштыр тургузуп алып.

Ол ышкаш Россия Федерациязының школалары амгы үеде федералдыг күрүненин өөредилге стандарттары ёзугаар ажилдап эгелээн болгаш өөредилге планнарында аңаа тускай шактарны аңгылаан.

Кичээлден дашкаар ажил-чорудулга, кичээлге бодаарга, өөреникчилерниң эстетиктиг культуразын элээн делгемчидер. Моон алгаш көөрге, өөреникчилерни кичээлден дашкаар ажил-чорудулгаже хаара тудары – амгы үениң негелдези. Тыва дыл, литературлуг номчулга кичээлдеринге уругларнын сонургалын бедидериниң бир аргазы

– кичээлден дашкаар ажил-чорудулгаже киирери.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга – өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг класстан дашкаар чорудар ажылдарның бирээзи. Ооң өөредиглиг ужур-дузаы: өөреникчилерниң кичээлдерге алган билиглерин болгаш чаңчылдарын немээр, делгемчидер база ханылады; бердинген темазынга хамаарышкан материалдар чыып, оларны системажыдып, сайгарып, түннел үндүреринге өөредир; словарьлар болгаш өскедаа немелде литература-биле таныжар; кежээлер, мөөрейлер, делгелгелер организаастаар; көргүзүг материалдары белеткээр — бо бүгү өөреникчилерниң бот-идепкейин болгаш сонuurгалын бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы

Дыл — ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижиде бодунуң төрөөн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып боданып өөренири амгы үениң негелдези. «Тыва дыл» эртемин өөредир шактарның эвээжи-биле уругларга немелде кичээлди шак бо эртемге эрттирери чугула чүүл болуп турар. Ооң-биле чергелештир уругларның эртемге сонuurгалын көдүрүп, төрөөн дылынга ынакшылын күштелдирер.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың сорулгалары Өөредиглиг:

— өөреникчилерни «Тыва дыл» эртеминге сонuurгалдыг кылдыр өөредир;
— тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр; — уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөредир.

Сайзырадыр:

— уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
— аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

— сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг чорукка;
— кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
— хамааты бот-медерели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билиринге;
— номчулгага сонuurгалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Планнынган түннелдер (ФКӨС-тун негеледелери-биле): Предметтиг түннелдер (предметные):

— тыва дылдың теориялыг билиглери;
— төрөөн чериниң төөгүзү;
— тыва дылдың тывылганы;
— тыва дылдың адырларынга янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түннелдер:

— мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрениги;
— ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээр; — тыва чоннун, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;
— төрөөн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;
— бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
— чаа билиглер шингээди алырын медеделди-биле угаап билир;

— патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түннелдер:

- чүге өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;
- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)
- кижиги бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжи, эдип билири;
- коллективтиг ажилдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежи, юодунуң үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;
- тыва дылдын өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;
- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдилик ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

Программаның утказы

«Төөрөөн дылым» деп кичээлден дашкаар ажил-чорудулгага планнаттынган программа 135 шакка планнаттынган. Программа 1-4 класстын оореникчилеринин назы-харынга дууштур тургустунган. Неделяда 1 шак. Программа ниитизи-биле уругларның ниити делегейин, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бүрү оюннар хевиринге эртер. Программа 135 шакка кордунген.

1 класс – 33 шак (теориязы – 5 шак, практиктиг кезээ – 28 шак)

2 класс – 34 шак (теориязы – 7 шак, практиктиг кезээ – 27 шак).

3 класс – 34 шак (теориязы – 8 шак, практиктиг кезээ – 26 шак).

4 класс – 34 шак (теориязы – 8 часов, практиктиг кезээ – 26 шак)

Өөредилге-тематиктиг планнаашкыны (1 класс)

№ дугаары	Өөренир чуулдун кезектери, теманын ады	Шупту	план	факт
	Эн эргим болгаш эки сөстөр	10		
1	Кириилде кичээл. Тыва дылдын ужур-дузазы	1		
2	Хуулгаазын сөстөр	1		
3	Хуулгаазын сөстөр	1		
4	Хуулгаазын сөстөр	1		
5	Эн кол сөстөр	1		
6	Эн кол сөстөр	1		
7	Эн кол сөстөр	1		

8	Эн эргим состер	1		
9	Эн эргим состер	1		
10	Байырлал «Эвилен-ээлдек Хун»	1		
Сөстун кайгамчыктыг хуулушкуну		9		
11	Оюннар «Аза берген ужуктер», «Ужукту неме»...	1		
12	Оюннар «Аза берген ужуктер», «Ужукту неме»...	1		
13	Оюннар «Чаштына берген сос», «Чангы»...	1		
14	Оюннар «Чаштына берген сос», «Чангы»...	1		
15	Состер-биле оюн	1		
16	Состер-биле оюн	1		
17 (7-9)	Оюннар «Телефон»...	1		
18	Оюннар «Телефон»...	1		
19	Байырлал «Будалдырышкын»	1		
Состун иштинде уннер		10		
20	Оюннар «Шын ада», «Дурген чугааны катапта»	1		
21	Оюннар «Шын ада», «Дурген чугааны катапта»	1		
22	Дурген чугаалар	1		
23	Дурген чугаалар	1		
24	Аннар школазы	1		
25	Аннар школазы	1		
26	Оюннар	1		
27	Оюннар	1		
28	Моорейлер дурген-чугаага, когудуглерге...	1		
29	Моорейлер дурген-чугаага, когудуглерге...	1		
Состерни тема аайы-биле болуктээри		3		
30	Оюннар «Кым? база Чуу?», «Кандыг?», «Чуну кылып тур?»	1		
31	Оюннар «Унуштер», «Дириг амытаннар», «Чылдын уелери» оондаа оске	1		

33	Сагынгыр, тывынгырлар мөөрейи	1		
----	-------------------------------	---	--	--

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (2 класс)

№ дугаары	Ооренир чуулдун кезектери, темазы	Шактарнын саны			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практиказы	
	Сос бе азы сос эвес бе?	4	2	2	
1-2	Кирилде кичээл. Оюн «Сос бе азы...?»	2	1	1	
3-4	Оюннар «Состу тургус», «Состу тып»	2	1	1	
	Хой уткалыг состер	10	2	8	
1-4	Состун ангы-ангы уткалары	4	1	3	
5-9	Оюннар «Баштар болгаш кудуруктар дугайында», «Ийи уткалыг»	5	1	4	
10	Викторина «Состун утказын тып»	1		1	
	Ийис – состер	10	2	8	
1-5	Омонимнер. Оюн «Кым силер?»	5	1	4	
6-9	Оюннар «Думчуунга кертип ал», ...	4	1	3	
10	Викторина «Ийис -состер»	1		1	
	Состер – эжишкилер	10	1	9	
1-3	Чоок уткалыг состер. Оюн «Билбеспей»	3	1	2	
4-5	Улегер домактар иштинде кирген чоок уткалыг состер	2		2	
6-7	Дорт ужук-биле	2		2	

8-9	Тоолда ындыг боор ийик бе?	2		2	
10	КВН «Состер-эжишкилер»	1		1	

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (3 класс)

№ дугаары	Ооренир чуулдун кезектери, темазы	Шактарнын хуваалдазы			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практика	
	Состер-удурланыкчылар	10	1	9	
1-4	Антонимнер. Оюннар «Состу тып»...	4	1	3	
5-9	Оюннар «Улегер домакты уламчыла...»	5		5	
10	Ойнап тургаш оорениили	1		1	
	Оларны чуге ынчаар адаарыл?	10	2	8	
1-5	Состер канчап тыптып келгенил?.	5	1	4	
6-9	Чуу деп кужул? Чуу деп аныл? Чуу деп балыгыл?	4	1	3	
10	Состер байырлалы	1		1	
	Эргижирээн состер	10	3	7	
1-5	Архаизмнер-эргижирээн состер	5	3	2	
6-9	Тоогу билбес тоорээр,торел билбес турээр?	4		4	
10	Проект «Билдинмес состер»	1		1	
	Чаа состер	4	1	3	
1-2	Неологизмнер. Оюн «Чаа состу тып?»	2	1	1	
3	Ойнап тургаш оорениили	1		1	
4	Толевилел «Неологизмнер - чаа состер»	1		1	

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (4 класс)

№ дугаары	Ооредир чуулдун кезектери, темазы	Шактар хуваалдазы			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практика	
	Оске дылдан келген состер	10	1	9	

1-4	Тыва дылда келген аалчылар.	4	1	3	
5-9	Оюннар «Аалчыны тып», «Ол кайыын келгенил?»	5		5	
10	Толевилел «Состер – аалчылар»	1		1	
	Чардынмас сос каттыжыышкыннары	10	1	9	
1-4	Быжыг сос каттыжыышкыннары.	4	1	3	
5-9	Ойнап тургаш оорениили	5		5	
10	Толевилел «Тыва дылда быжыг сос каттыжыышкыннары»	1		1	
	Часпас бижикчи (Грамотейка)	10	6	4	
1-2	Тыва бижиктин тоогузу	2	2		
3-4	Баштайгы тыва алфавиттин тургузукчулары Викторина «Ном дугайында чугаалажыылынар»	2	2		
5-6	Оюн «Шын адап, бижип оорен»	2	1	1	
7-9	Викторина «Часпас бижикчи». Оюн «Угаанныгбай»	2	1	1	
10	Проект «Ном-кижинин оннуу»	2			
	Состер дугайында	4		4	
1-2	Состер дугайында чуну билдивис? Викторина «Сос чуну чажырып турарыл?»			2	
3	Моорей «Торээн дылын билир сен бе?»			1	
4	Моорейнин сайгарылгазы. Туннел катаптаашкын			1	

